

Nov prilog o Kosovskom boju.

U sarajevskom „*Glasniku zem. muzeja u Bosni i Hercegovini*“ za godinu 1924. (str. 95—99) objavio je poznati naš turkolog Dr. Safvet beg Bašagić članak: „Najstarija turska vijest o Kosovskom boju“, u kojem je donio nov i interesantan podatak o Kosovskom boju 1389., i to iz rukopisa savremena turskoga pjesnika Ahmedija. Kako je taj događaj povezan i s hrvatskom historijom, naročito po svojim krupnim posljedicama, mislim da činim dobro, ako uz taj novi izvor iznesem još i nekoliko riječi, i na taj način pokušam da odredim značaj i važnost njegovu.

Nema događaja u srpskoj historiji, koji bi se toliko održao u narodnoj uspomeni i pamćenju, kao što je bitka na polju Kosovu (na Vidov dan u utorak 15. juna 1389.), a naročito njen najznačajniji momenat — pogibija sultana Murata I. I baš taj momenat — možda jedinstven u historiji svijeta po svojoj izvedbi — već je toliko uticao na same suvremenike po čitavoj Evropi, da je u prvi kraj izazvao vjerovanje, e su Srbi u toj čuvenoj bitci pobijedili Turke. Šta više, taj glas — kako izgleda — prvi e proširio po evropskom Zapadu upravo „kralj Srbije, Bosne i Primorja“ Stjepan Tvrtko, čije su vojske pod vodstvom vojvode Vlatka Vukovića i sudjelovale u Kosovskoj bitci, i poslije boja vratile se kući, očitno s radostnom viješću, da je Turčin potučen na Kosovu.¹⁾ Veoma je vjerovatno, da je u toj bosanskoj vojsci sudjelovao i hrvatski ban Ivan od Paližne (1386—1391) s nekim svojim križarskim (ivanovskim) vitezovima, a ne bivši mačvanski ban Ivan od Hrvata ili Horvat (1375—1381), brat zagrebačkog biskupa Pavla.²⁾

⁵⁾ Farlati, *Illyr. Sacr.* III, 301—302; *Codex Dipl.* VIII, 275—277.

¹⁾ Ђоровић, *Краљ Твртко I. Котроманић*. Београд 1925, 81.

²⁾ O tome ima samo jedan jedini izvorni podatak u *Annales Forolivienses* (Forli nedaleko od Ravene) nepoznata autora iz druge polovine XV. vijeka (Anali teku od

S ovom akcijom Tvrtkovom u vezi zbilo se, da je mletačka vlada već 23. jula „s obzirom na stigliu novost o smrti Muratovoj i jednoga njegovoga sina, i o nastupu na prijesto drugoga sina“, zaključila, da njen carigradski „vicebailo“ ili zamjenik poslanika kod vizantijskoga carskoga dvora, pođe u Tursku, ispita situaciju i potraži novoga sultana — kome se ne navodi ime u aktu, očit dokaz, da se 23. jula još nije znalo u Veneciji, kako se zove novi turski car — i da mu izrazi sve dobre želje mletačke republike, a i napose izjavi sažaljenje zbog očeve smrti. Mletačka vlada izrijeком nalaže svome izaslaniku, da novom sultanu kaže, „da smo čuli, ali ne jasno, o boju, koji je bio između velemožnoga gospodina Murata oca njegova, i kneza Lazara, o kom su se raznosile razne stvari, ali im se vjerovati ne može; no ipak smo saznali za smrt rečenoga gospodina Murata, zbog koje veoma žalimo.“³⁾ I ako se u Veneciji htjelo lijepom frazom da prikrije mučni dojam o Kosovskom boju,

god. 1275.—1473., a štampao ih je Muratori, SS rer. ital. vol. XXII, str. 135—240. Taj podatak (o. c. 196) glasi: „Eodem anno [1389] de mense iunio. Contra Theucros (= Turci) quibusdam coniuratis Christi fidelibus: rege Rasciae, rege Vngariae, comite Lazaro et domino Iohanne bano cum cruce signatis, interemptus est ipse Amorattus utroque exercitu in campo remanente, maxima tamen cum caede“. Podatak jamačno je preuzet iz starijega izvora. Rex Rasciae je Stjepan Tvrtko, dok je učestvovanje ugarskoga kralja (Žigmunda) u Kosovskoj bitci doduše netačna, ali ipak veoma stara, gotovo suvremena verzija, koja se tada širila Evropom. „Ban Ivan sa križarskim vitezovima (t. j. Ivanovcima)“ može samo Ivan od Paližne da bude. Prije svega on je bio prior Vranski, dakle komandant križarskih vitezova, drugo, on se kitio titulom hrv. dalm. slav. bana još od 1386. pa do smrti, 1391., imenovan takim od strane Karla II. Dračkoga i napuljskoga dvora (Šišić, Memoriale Pauli de Paulo. Zagreb 1904, 57) i najzad, on je još od 1383. bio u najtješnoj vezi s kraljem Stjepanom Tvrtkom i ostao mu vjeran do smrti. Ivan od Hrvata pak, bio je mačvanski ban između 1375. i 1381. (Thallóczy-Aldásy, Magyarország és Szerbia. Bp. 1907, 457), a 1389. nije nikake banske časti vršio, a gotovo nije nikad komandovao križarske vitezove. Zato je mišljenje Račkoga (Pokret na slav. jugu 121 i Boj na Kosovu. Rad 97, 50—51), da je taj „dominus Iohannes banus cum cruce signatis“ Ivan od Hrvata, neispravno. Posljednje riječi forlijskih anala, gdje se kaže da su obje vojske, unatoč pogibije Muratove, ostale na bojištu, iako su imale teških gubitaka, pokazuju, da je autor onih riječi smatrao bitku Kosovsku neodlučenom. Nije nemoguće, da je taj stariji podatak forlijske kronike nekoć postao pod uticajem glasova, što su ih Tvrtkovi ljudi raširili po zapadnoj Evropi. Nije zato bez značaja, da se među onima, koji su se borili protiv Turčina (na Kosovu), odmah kao prvi navodi „Raški kralj“ t. j. Stjepan Tvrtko.

³⁾ Ljubić, Listine IV, 269—270: „... ad nova, que habentur de morte Morati et filii et de novo dominio alterius filii“ ... „quod subitus partitam galearum presentium de Venetiis ad audientiam dominationis nostre venerat, sed non clare, bellum et novitas, quod fuerat inter magnificum dominum Moratum, qua patrem suum et comitem Lazarum, de quo diversa dicebantur, quibus fides bene preberi non poterat. Sed tamen dominatio nostra audiverat de morte ipsius domini Morati, de qua maximam displicentiam habuerat ...“.

ipak se jasno vidi: 1. da je već prije 23. jula tamo stigao pouzdani glas, da je sultan Murat u boju s knezom Lazarom poginuo i 2. da se još ništa ne zna o pobjedi turskoj. Šta više, 23. jula znalo se u Veneciji o Kosovskom boju i takih verzija, kojima se — tobože — „vjerovati ne može“; ove su riječi očito trebale da utješe novoga sultana.

Koje i kakove su te vijesti, jamačno izbliže pokazuju dva Tvrtkova pisma, otpremita brzo poslije boja u Firencu i u Trogir. Istina je, pismo Tvrtkovo Firentincima nije nam se sačuvalo, ali iz odgovora njihova otprilike se vidi, što je bosanski kralj javio u svijet. Firentinci naime najprije konstatuju, da je 15. juna „Muhamedov štovalac Murat na mjestu koje se zove Kosovo polje (qui campus turdorum dicitur) pao s mnogim tisućama svojih vojnika i sa dva sina uz veliko krvoproliće“. Poslije toga kažu doslovno ove značajne riječi: „Srećno polje tolikoga poraza, koje će vijekovima čuvati kosti palih kao vječit spomenik pobjede! Srećne li kraljevine Bosne, kojoj je u dio pao toliko slavan boj i tolika pobjeda, dobivena Kristovom desnicom! Srećan i onaj dan, a tako i čuvena i poštovana uspomena blaženoga Vida, presvetoga mučenika, u koji je pobijeđen toliko okrutni dušmanin! Srećna i presrećna ona četa dvanaestorice velikaša zavjerenika, koja se probila kroz neprijateljske čopore i kroz kolo povezanih kamila (deva), pa sebi mačem hrabro otvorila put do čadora Muratova! A onaj je srećniji od svih drugih [zavjerenika?], koji je toliko moćna vođu [sultana Murata], rinuvši mu mač u grlo i u skut, junački umorio. A srećni su svikolici, koji su kao žrtva umorena vođe [Murata] slavnom smrću mučeničkom prolili krv i dali život [t. j. knez Lazar i toliki drugi] nad onom groznom lješinom [sultana Murata]. Ali od svih najsrećnije je Vaše Veličanstvo, koje je ovjenčala tako slavna i zauvijek nezaboravna pobjeda“.⁴⁾

Iz ovoga pisma, napisana u Firenci 20. oktobra, vidimo, da su već tada bili na Zapadu tačno upućeni, da je sultan Murat poginuo od ruke jednoga srpskoga velikaša, i da su potom, „kao žrtve“ „nad lješinom“ sultanovom pogubljeni neki odlični Srbi, naime knez Lazar i drugi. Još 20. oktobra vjerovali su u Firenci u pobjedu kralja Tvrtka, baš tako, kao što se vjerovalo i u Trogiru, kojem je gradu Tvrtko pisao iz Sutjeske 1. augusta, kako je „neprijatelja kršćanskoga naroda i prave vjere, nevjernoga Murata“, kad je došao s oba svoja sina i s velikom vojskom, „slavno pobijedio i satro toliko, da je malo tko od njih iz bitke iznio živu glavu“.⁵⁾ Šta više, čak u udaljeni Pariz donijeli su potkraj jula mle-

⁴⁾ Makušev, Mon. hist. Slavorum meridionalium vol. I. Varšava 1874, 528—529 (iz firentinskoga drž. arhiva).

⁵⁾ Lucius, De regno Dalm. et Croatiae libri sex. Amsterdam 1666, 415 (danas je ovo važno pismo izgubljeno).

tački izaslanici na dvor kralja Karla VI. radosne glasove, da je Turčin na Kosovu pobijeden i sam „sultan Murat poginuo sa svojim sinovima i sa 100.000 vojnika“.⁶⁾

Historici vole prigovarati ovom „pobjedničkom“ glasu, što ga je raširio po zapadnoj Evropi kralj Tvrtko, a jamačno najljuće pokojni Ilarion Ruvarac. On reče: „Ako je pismo Trogircima doista pisao kralj Tvrtko, i to 45 dana poslije bitke na Kosovu, i ako su oni usklici u pismu florentijskoga kancelara odjeci pisma Tvrtkova opštini florentijskoj, onda čovjek ne zna, šta da misli i kako da nazove toga bosanskoga kralja. Najpametnije je, ne osvrutati se na ta oba pisma“.⁷⁾

Nije to jedini puta, kad je zaslužni i oštroumni istinoljubac Ilarion Ruvarac išao svojim jetkim sudom predaleko. Treba imati na umu dvoje, da je smrt vladaočeva u bitci kod svih naroda, i u Starom i u Srednjem Vijeku, vazda značila koliko i gubitak bitke ili bar to, da bitka nije dobivena. I obrnuto, tačo dugo dok nije vladalac protivne države budi uhvaćen budi ubijen, dušmanin ne smatra da mu je osvojio državu. Zato i goni Aleksandar Veliki persijskog cara Darija do na kraj svijeta, samo da izazove vidljivi fakat, da je ropstvom ili smrću Darijevom, sada on postao vladar persijske države, iako ga je već u tri bitke pobijedio. Zato i gone Tataři (Mongoli) kralja Belu IV. preko Dunava, Drave i Save do obala Jadranskoga mora, jer ne smatraju da su osvojili njegovu državu, dok kralj još diše na slobodi, iako su mu pregazili gotovo čitavu državu. Istina je, u Kosovskoj bitci poginuo je i srpski knez Lazar, ali taj momenat daleko zaostaje za onom krupnom činjenicom, da je sultan Murat još prije toga zaglavio. Već je sama narodna pjesma najljepše i potpuno ispravno obilježila ovu razliku, kad je Lazarevoj smrti dala svetački, crkveni značaj, a Muratovoj pogibiji eminentno ratnički, vojnički, dakle politički. Od kolike li je političke važnosti bila nenadana i prijeka smrt Muratova, najjasnije pokazuju neposredne posljedice njene u turskom taboru, a to je to, što je carević Bajazid brže bolje dao ugušiti svoga mlađega brata Jakuba, i poslije boja i očeve sahrane krenuo u Drenopolje — tadašnju evropsku prijestolnicu tursku — da učvrsti svoj položaj. Eto, baš taj drugi momenat, naime, da Turčin nije iskoristio konačni rezultat Kosovskoga boja, to jest, da nije odmah provalio u Srbiju i svu je zauzeo, nego je ostavio bojno polje i vratio se kući, ne samo da je mogao nego je i morao izazvati dojam, kao da Turčin ne misli, da je bitku dobio.

⁶⁾ Мијатовић, Бој на Косову по кроници калуђера Сенденискога (Споменик Срп. кр. Акад. X, Београд 1891, 13—18). I по овом извору учествује у Kosovском боју угарски кралј (гл. горе билј. 2).

⁷⁾ Руварац Ил., О кнезу Лазару. Новисад 1887, 223.

Ali još je od važnosti i to, da, dok je Lazarev sin i nasljednik, despot Stefan, poslije nekoga vremena započeo sa sultanom Bajazidom pregovore o miru i dovršio ih tek poslije tri godine (1392)⁸, bosanski kralj Stefan Tvrtko uopće nikad nije ni pomišljao na taki korak. Nemamo dakle baš mnogo razloga, da prigovaramo shvatanju bosanskoga kralja, da je „slavno pobijedio“. Taj je izraz bez sumnje pretjeran i megalomansko veličanje, ali ipak možemo dopustiti, da je Tvrtko mogao držati, da nije potučen na Kosovu. Šta više, i po srpskim i po turskim, ranijim i docnijim izvorima, saglasno izlazi, da je lijevo srpsko krilo, u kojem su mogle sudjelovati i neke bosanske čete, pobilo tursko desno krilo i daleko ga bacilo natrag, to jest, da je ono krilo, gdje su vjerojatno učestvovali i Bosanci, ostalo pobjednik, bar u prvi kraj⁹.

Međutim najznačajniji je momenat Kosovskoga boja — kako već rekosmo — pogibija sultana Murata. Poznato je, da o tome imaju dvije verzije, jedna kršćanska (srpsko-vizantijska) i druga turska. Obje se u tome slažu, da je sultan poginuo od noža srpskoga viteza Miloša (Kobilića ili Kobilovića, tek od 1765. dalje uobičajila se forma Obilić). To je neosporan historijski fakat, kao što je i ličnost Miloševa neosporno historijska. Verzije samo se razlikuju u tome, kako se taj fakat zbilo. Dok kršćanska verzija uzima, da je Miloš sultana umorio za vrijeme boja — pa čak i prije boja — u njegovu čadoru, turska verzija prikazuje stvar tako, da je Murat poginuo na bojištu i poslije boja.

Već smo vidjeli kako Firentinci — svakako po Tvrtkovoju informaciji — slave dvanaest srpskih velikaša zavjerenika, koji su se junački probili kroz turski bojni red i došli do sultanova čadora, a onda je jedan od njih — tako mi bar izgleda — umorio Murata „rinuvši mu mač u grlo i u skut“. Još prije 20. oktobra, kad su one riječi napisane, a samo dvanaest ili trinaest dana poslije Vidovdana, saznali su ruski putnici, moskovski mitropolita Pimin, smolenski episkop Mihajlo i njegov đakon Ignatije, u okolišu carigradskom, kako je Murat pošao s vojskom na Lazara i kako „se čulo, da su u bitci obojica ubijeni“. „Prije je ubio cara Murata varkom vjerni Lazarov službenik imenom Miloš, i odmah potom Turci postavili carem Bajazida, sina Muratova. I opet Turci nadvladaše i uhvatiše rukama srpskog cara Lazara i njegove knezove i vojvode njegove, boljare njegove i službenike i svu vojsku njegovu. Ove poubijaše, one

⁸) Gl. o tom St. Novačkovič, Srbi i Turci XIV. i XV. veka. Beograd 1893. 212—240.

⁹) Razvitak bitke s vojničkoga gledišta najbolje je prikazao Miškovič, Kosovska Bitka 15. juna 1389. godine. Beograd 1890. 141—169. Gl. još i odlično predavanje prof. Nik. Radojčića, Kosovski boj. Ljubljana 1921 (iz „Njive“).

rukama uhvatiše. Zapovijedi pako car turski Bajazid, da se posiječe mačem srpski car Lazar. Ova bitka zbila se godine 1389. na mjestu zvanom Kosovo¹⁰⁾.

Ovo je najstarija i potpuno pouzdana vijest o kosovskom boju i prema tome zavređuje prvenstvo pred svima drugima. Ona nam je dakle neosporno svjedočanstvo, da je Miloš ubio Murata za vrijeme boja, u čemu se slaže i s onom verzijom, koja je došla do Firence. Ali o načinu, kako je poginuo sultan, ipak ne saznajemo ništa detaljno, već samo toliko, da se Miloš kod svoga čina poslužio „varkom“ („лестн-ю“ stoji u ruskom tekstu; upor. njem. List). Svi ostali srpski i vizantijski izvori mnogo su mladi, naime poglavito iz druge polovine XV. vijeka. Zato se i ne ću na njih prvenstveno obazirati.

I turski izvori, koliko smo ih dosada poznavali, svi su iz docnijega vremena, ponajviše čak iz XVI. vijeka (tako Nešri † o. 1520. i Seaduddin † 1599.). Kao što srpsko-vizantijski, tako i oni znadu opširno da pričaju, s gomilom detalja, o kosovskom boju i o sultanovoj pogibiji, pa su zato s pravom bili susretani u nauci s više ili manje skepse.

Međutim je nedavno zaslugom Safvet bega Bašagića došao na vidjelo gore pomenuti nov turski izvor, i to najstariji dosada što ga znamo, napisan od savremenika Ahmedija, rođ. oko 1335., a umrla 1412. Za nas je najvažnije to, da je Ahmedi bio član pratnje Sulejmana Čelebije, sina sultana Bajazida, u čiju je pratnju stupio još prije kosovskoga boja. Bio je dakle u položaju, da crpa iz dobrih izvora svoje podatke o Kosovskom boju. Međutim Ahmedijevo glavno djelo najstariji je turski epos i radi o Aleksandru Velikom (Iskender-name). No na kraju ima još i nekoliko veraza, u kojima je riječ o Kosovskom boju. Rukopis — štampom nikad nije objelodanjen — svojina je Safvet bega Bašagića i upravo prijepis učinjen godine 1486., dok je sam original postao mnogo godina prije 1412., dakle nekako skoro poslije Kosovskoga boja. Prema tome mi smo u tima, inače potpuno prozaičnim versovima, stekli najstariju tursku verziju o Kosovskom boju i o pogibiji sultana Murata, i zato ona zavređuje punu našu pažnju.

U prevodu Safvet bega Bašagića kaže Ahmedi ovo:

„Kad je (Murat) Rumeliju osvojio i sebi pokorio njene vladare, najzad dođe red i na Lasa [= Srbina], pa se na granici [države] između njih odigra bitka. Gebri [= pristaše Zoroastrove vjere, ali ovdje neznabošci uopće] i kršćani svi¹¹⁾ što ih imade na Zapadu, dali su Lasu vojsku nebrojenu, da se s Gazi Muratom ogledaju na bojnom polju i da njegovo tijelo spravne sa zemljom. Gazi kan [Murat] s njima zametnu boj tako, da

¹⁰⁾ Ruski originalni drevni tekst donosi Руварац, О Кнезу Лазару 423—424.

¹¹⁾ Tako je eto na osnovu verzije o nekom velikom kršćanskom savezu protiv Turčina, i „ugarski kralj“ došao do već pomenute uloge u Kosovskom boju.

im je zemlja postala tijesna. Između njih se zametnu boj, koji je vrijeme u povijesti zabilježilo kao uspomenu [na krupan događaj]. Na koju god si stranu pogledao ležala je glava, kud si prolazio bilo je truplo. U krv je ogrezla zemlja i kamenje, crvenilom je bilo obojeno sve — suvo i mokro. Po zemlji ležali su slojevi glava i tjelesa; po poginulima gazili su konji. Od udaraca u tome boju smeli su se nevjernici [kršćani], pa su otale pobjegli oborenih glava. Mnogo vojske [turske] ode, da progoni neprijatelja, a na jednom mjestu sam vladar [Murat] ostade s nekoliko dvoranika. Stojao je tude, dok se vojska natrag ne povrati i na tom mjestu nađe svoga velikana. Ali tu je ležao jedan nevjernik, od glave do pete ogrezao u krvi. Sakrio se među lješine, ali je mogao dobro vidjeti junačkoga kana [Murata]. Kad sudbina stiže, iz ležećega stanja ustane i skoči s handžarom i udari vladara. Na tome mjestu istoga časa srećni sultan junak je bio, i sigurno je poginuo kao šehit [= mučenik]. Pomoći se ne dade, jer ovako radi sudbina; čovjek vječno živjeti ne može! Bio je junak i pravo je da je poginuo kao šehit“.

Iz ovih se riječi prije svega vidi, da ovaj najstariji turski podatak o Kosovskom boju kaže, da je sultan poginuo u posljednjoj fazi boja, jer taj još nije bio potpuno završen; tako se Ahmedi u tome u suštini slaže s najstarijim kršćanskim (ruskim) izvorom. Mislim da je ovime definitivno riješeno to pitanje. Ahmedi kao savremenik i — po svemu se vidi — dosta objektivan pričalac — jer nas ono redovito uveličavanje, svojstveno svima turskim piscima, ne smije da zbunjuje — zavređuje svakako prednost pred svima mlađim i romantički raspoloženim turskim piscima. Ali on daje još jedan važan detalj za pitanje, gdje je sultan izdahnuo, naime na bojištu, a onda kaže nešto i o tome, u čemu se sastojala Miloševa „varka“. Miloš se naime po riječima Ahmedijevima pritajio među mrtvacima i iznenada skočio na sultana s handžarom, kad mu se on približio. Mislim, da je ova verzija da je Miloš svoj čin izvršio na bojištu, a ne pod čadorom, vjerojatnija i svakako bliža istini od svih drugih.

I Firentinci ne kažu da je ono dvanaest srpskih velikaških zavjerenika provalilo u ili pod čador sultanov, već samo to, da su doprli do njega (ad Lamoratti tentorium pervenerunt), a onda nastavljaju i kažu, kako je Miloš „rinuvši mač u grlo i u skut junački umorio sultana“. Te se riječi nikako ne mogu tako uzeti, da je Miloš svoj čin izvršio pod ili u čadoru, već samo van čadora. Nije naime vjerojatno, da bi sultan čekao pod čadorom dok se bio ovaj boj, već je vjerojatnije da je s pažnjom pratio boj van čadora. Najzad izgleda da je smisao onih riječi Firentinaca i taj, da su svi oni junački srpski velikaši poginuli sjem Miloša. Kad Ahmedi kaže, da je Miloš ležao „među lješinama“, može se svakako pomišljati i

na to, da je on ležao među svojim palim drugovima, budi ranjen budi da se samo pritajio, čekajući da u zgodan čas ubije sultana, što mu je najposlije i uspjelo.

Ali dok je versija Ahmedijeva, što se tiče mjesta, gdje je Murat poginuo, veoma vjerojatna, ipak ono što kaže o Miloševoj lukavštini, ne može da nas potpuno zadovolji. Nikako se naime ne može pretpostaviti, da bi se Miloš mogao sultanu približiti tek naglim skokom, već je vjerojatnije, da se poslužio nekom varkom, kako i ruski izvor ističe, a ta mu je tek otvorila put do sultanove neposredne blizine. Stoga mislim da ima ipak dosta istine u onome, što su i turski i srpsko-vizantijski docniji izvori o tome zabilježili, to jest, da je Miloš budi zamolio da mu se dopusti da nešto važna kaže sultanu, budi da je izrazio želju, da se poturči, ili što drugo, i tako postigao svoju svrhu. On se dakle na neki lukavi način približio sultanu i potom ga bodežom, što ga je vjerojatno imao sakrivena u rukavu, ubio. Sultan je jamačno sjedio na konju, dok je Miloš pred njime stajao. O tome, da je sultan bio na konju, dok je Miloš bio „pješak“, faktički i govore neki docniji izvori¹²⁾. Dabome, u čemu se baš u istinu sastojala Miloševa „varka“, kako kaže ruski izvor, ne ćemo nikad sasvim pouzdano saznati, jedino onda, ako se opet kojim srećnim slučajem ne nađe nov bistar izvor.

Zasada pak mi treba da budemo blagodarni Safvet begu Bašagiću na ovom Ahmedijevom podatku, jer taj je ipak riješio — tako bar mislim — jedno dosada sporno pitanje, to jest, da je sultan poginuo za vrijeme bitke, u posljednjoj fazi, i to na bojištu, a ne pod čadorom. Sada, je li se Miloš poslužio ovom ili onom lukavštinom, najzad ne znači mnogo. Fakat o njegovom besprimjernom junaštvu i o njegovoj predanosti, da za svoj narod i domovinu učini korisno djelo, žrtvujući svoj život, ostaje i ostāt će do vijeka svjetao primjer i čist.

Ferdo Šišić.

¹²⁾ Vizantijski pisac Laonik Chalkondyl († poslije 1461.) priča ovako: „Turci pripovijedaju, da je Murat Lazara koji se tu borio, primorao da bježi, i da je goneći ga što je mogao brže, naišao na jednoga Srbina, na kojega potegne oružje. Ovaj (Srbini), budući pješak, okrene se i probode kopljem u trbuh Murata, od koje rane i umre.“ (Gl. Ковачевић, Вук Бранковић. Годишњица Н. Чупића Х. Београд 1888, 259—260).